

УДК 355.237(477)

Василь Ягупов,доктор педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-8956-3170>**Юлія Колодка,**Національний університет оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0003-2904-961X>

DOI: 10.33099/2617-1775/2024-01/277-289

СУТНІСТЬ, ЗМІСТ І СТРУКТУРА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ ОПЕРАТИВНОЇ ЛАНКИ УПРАВЛІННЯ

Підкреслено важливість розвитку офіцерами оперативної ланки управління (далі – офіцерів) міжкультурної компетентності як суб'єктів військово-професійної діяльності в сучасному багатонаціональному військово-професійному середовищі, оскільки нині вони активно взаємодіють із військовослужбовцями різних країн, насамперед з представниками збройних сил (далі – ЗС) держав-членів НАТО.

Міжкультурна компетентність офіцерів – це їх професійно важливе психічне утворення, що характеризує теоретичну та практичну підготовленість, здатність і готовність як суб'єкта оперативної ланки військового управління до міжкультурної взаємодії з представниками різних культур та містить ціннісно-мотиваційний (цінності, мотивація міжкультурної поведінки та діяльності у військовій сфері та співпраці з іноземними партнерами), когнітивний (знання теоретичних підвалин міжкультурної поведінки та діяльності у військовій сфері з представниками різних культур), поведінково-діяльнісний (навички, вміння та здатність встановлювати, налагоджувати та підтримувати взаємини з іноземними фахівцями та практичний досвід у співпраці з іноземними партнерами), комунікативний (здатність успішно спілкуватися та взаємодіяти з представниками різних культурних середовищ з урахуванням їхніх унікальних мовних, мовленнєвих, невербальних, культурних, поведінково-діяльнісних та інших особливостей), індивідуально-психічний (толерантність, емпатичність, відкритість до отримання нового досвіду) і суб'єктний (сприйняття самого себе як суб'єкта міжкультурної взаємодії, рефлексивність) компоненти.

Ключові слова: міжкультурна компетентність; офіцер оперативної ланки управління; військово-професійна діяльність; поняття; зміст; структура.

Постановка проблеми. У сучасних екстремальних умовах функціонування України як суб'єкта міжнародного права активна міжнародна взаємодія та співпраця військовослужбовців різних категорій з іноземними партнерами стають дедалі важливим аспектом національної безпеки та оборони держави. Особливо в умовах повномасштабного вторгнення росії – країни агресора на територію України – сформованість міжкультурної компетентності офіцерів та її цілеспрямований контекстний розвиток стає актуальною педагогічною проблемою для системи військової освіти. Це вимагає розвитку в офіцерів здатності співпрацювати з партнерами з усього світу. Активна міжнародна взаємодія офіцерів ЗС України з представниками інших країн потребує від них вміння ефективно спілкуватися, взаємодіяти та вести переговори з військовослужбовцями різних культур і країн. У зв'язку з цим їх міжкультурна

компетентність стає важливим чинником в успішному розв'язанні міжнародних питань і підтриманні безпеки держави. З урахуванням складності сучасних геополітичних відносин у світі розвиток цієї компетентності в офіцерів має стратегічне значення для України. Навички, вміння, а в ідеалі здатності ефективного міжкультурного спілкування та міжособистісної взаємодії дозволятиме українським офіцерам забезпечувати оптимальну співпрацю з союзниками та міжнародними партнерами. Цілеспрямований контекстний розвиток міжкультурної компетентності офіцерів може сприяти поглибленню співпраці України з іноземними партнерами та міжнародними організаціями взагалі та ЗС різних країн, зокрема. У цьому контексті високорозвинена міжкультурна компетентність офіцерів відіграє суттєву роль у забезпеченні міжнародного співробітництва України та відповідно є нині очевидною і необхідною – актуальною як у теоретичному, так і практичному аспектах.

Офіцери власне оперативної ланки управління часто взаємодіють із представниками інших країн і відповідно їх міжкультурна компетентність є важливою для успішного спілкування та професійного взаєморозуміння. Управління у кризових ситуаціях і робота з союзниками вимагає від офіцерів розвиненості міжкультурної компетентності, у тому числі й для дотримання дипломатичного етикету. Розуміння різних культур та сприйняття їх відмінностей може допомогти офіцерам в оперативному управлінні використовувати іноземні та власні методи, прийоми та засоби міжкультурної взаємодії контекстно та ефективно. А успішна взаємодія з міжнародними партнерами допомагає Україні підтримувати свою репутацію на міжнародній арені та зміцнювати позиції в глобальній спільноті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжкультурна компетентність як науково-педагогічна проблема досліджується різними науковцями (В. Горlach, О. Зеленська, Т. Пилип, О. Рембач, Н. Самойленко, В. Свистун та ін.). Аналіз та узагальнення результатів наукових досліджень цих та інших науковців дає змогу стверджувати, що проблемі міжкультурної компетентності фахівців та її розвитку в системі професійної військової освіти українські та зарубіжні автори приділяють, на жаль, недостатньо уваги, про що свідчить зокрема обмаль дисертаційних робіт, які присвячені її формуванню і розвитку. Проблемне питання визначення сутності, змісту та обґрунтування структури міжкультурної компетентності офіцерів оперативної ланки управління також малодосліджене у професійній педагогіці й потребує подальшого наукового розв'язання.

Мета статті – обґрунтувати сутність, зміст і структуру міжкультурної компетентності офіцерів оперативної ланки управління.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення наукових праць закордонних та українських дослідників із проблеми дослідження, системний аналіз і синтез, узагальнення наукових джерел.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах, коли світ стикається з геополітичними проблемами та небезпеками, розвиток міжкультурної компетентності офіцерів набуває надзвичайної важливості. Повномасштабне вторгнення російського ворога на територію нашої держави актуалізувало

необхідність розвитку культури міжкультурної взаємодії військовослужбовців ЗС України з представниками різних культур. У зв'язку з цим офіцери як фахівці у сфері безпеки та оборони держави мають бути не лише експертами у військовій справі, але й професіоналами міжкультурної взаємодії з представниками інших країн. Їхня культура спілкування, вміння розуміти та поважати інші культури, а також здатність до культурної та мовленнєвої адаптації до різних соціокультурних контекстів співрозмовників стають критично важливими та необхідними вміннями, а в ідеалі здатностями у забезпеченні національної стійкості.

У зв'язку з цим взаємосумісність і культурна обізнаність є невід'ємною складовою військово-професійної компетентності сучасного офіцера, важливим компонентом якої є його міжкультурна компетентність. Роль офіцера полягає у тому, щоб стати міжнародним посередником та амбасадором нашої держави в умовах глобалізації та геополітичних викликів. Офіцер має володіти здатністю встановлювати конструктивні взаємини з партнерами з усього світу та сприяти формуванню довіри до України та співробітництва в міжнародних військових операціях.

Для обґрунтування сутності, змісту й структури міжкультурної компетентності офіцерів першочергово необхідно розкрити поняття «культура». Всесвітня конференція з культурної політики, яка відбулася під егідою ЮНЕСКО у 1982 році, внесла певну чіткість в її розуміння. У своїй декларації вона визначила культуру як комплекс матеріальних, духовних, інтелектуальних і емоційних рис суспільства. Це поняття охоплює не лише різні види мистецтва, але й спосіб життя, основні принципи людського існування, систему цінностей, традицій й вірувань певної спільноти [7, с. 3].

Так К. Леві-Строс характеризує культуру як єдиний комплекс, який містить у собі знання, віру, мистецтво, моральність, закони, звичаї та багато інших властивостей і звичок, набутих людиною як членом суспільства [4, с. 287].

Проте саме поняття «культура» можна вважати багатодискурсивним через те, що воно охоплює різні значення залежно від дискурсу, в якому використовується. У зв'язку з цим не можна встановити чітке визначення цього поняття і використовувати його у будь-якому аспекті. Слід звертати увагу на контекст певного дискурсу. У нашому випадку необхідно розглядати поняття «культура» у контексті підготовки військових фахівців до виконання службових завдань у міжкультурному військово-професійному середовищі. Центральною ланкою загальної культури офіцера є його військово-професійна культура, важливим компонентом якої в сучасних умовах є міжкультурна компетентність, що безпосередньо пов'язана із реальним контекстом військово-професійної діяльності у сфері безпеки та оборони держави. Міжкультурна взаємодія офіцерів нині відіграє дуже важливу роль у забезпеченні воєнної безпеки та оборони України. Умовами для їх забезпечення згідно з Воєнною доктриною України [8], зокрема є такі:

збільшення взаємної довіри на міжнародному рівні, поступове зниження загрози використання військової сили, активна реалізація політики інтеграції у структуру євроатлантичної спільноти з основною метою приєднання України до НАТО як одного з фундаментальних елементів загальноєвропейської системи безпеки;

зміцнення співпраці з міжнародними, європейськими та регіональними організаціями у сфері колективної безпеки.

Однією з концепцій забезпечення воєнної безпеки України є концепція воєнно-політичного партнерства, що включає обґрунтовану та виважену воєнну політику і спрямована на підвищення стратегічної стабільності у співпраці з іноземними партнерами, зменшення рівня воєнних загроз політичними, економічними та іншими невоєнними засобами. Крім того, для досягнення її мети важливим є дотримання принципу набуття взаємосумісності із ЗС держав-членів НАТО та ЄС, розвиток військово-політичного партнерства і співробітництва з ними та участь у міжнародній миротворчій діяльності.

Звернемось до наукових публікацій і розглянемо міжкультурну взаємодію офіцерів із позиції компетентнісного підходу. Для того, щоб зрозуміти сутність поняття «міжкультурна компетентність» у першу чергу розглянемо поняття «сутність», яке у Великому тлумачному словнику сучасної української мови описується як «найголовніше, основне, істотне в кому-, чому-небудь; суть, сенс, зміст» [4, с. 1417]. У філософії воно використовується для визначення того, що робить предмет чи явище тим, чим є вони. Сутність вказує на основні, невід'ємні характеристики чи властивості, які визначають основу об'єкта, ідеї та відрізняють їх від інших об'єктів чи ідей [5, с. 10]. Коли говоримо про сутність чогось, то маємо на увазі те, що є його основними, найважливішими рисами, які визначають його існування. Так сутність людини може включати її раціональність, здатність до моральних вчинків, відчуття та розуміння світу тощо.

Слід також зазначити, що поняття «компетентність» педагогічний словник пояснює як комплекс знань і вмінь, необхідний для успішного виконання професійних обов'язків. Воно охоплює здатність аналізувати й передбачати як результати, так і наслідки своєї діяльності [9, с. 78].

За висновками Дж. Равена, який розробив концепцію компетентності з опорою на ціннісно-мотиваційну сферу, компетентність – це необхідна здатність людини для успішного виконання певної дії в конкретній галузі. Вона включає в себе спеціальні знання, вміння, інструменти мислення, а також усвідомлення відповідальності за власні дії. Бути компетентним у своєму фаху означає володіти різними специфічними навичками та вміннями на різних рівнях, уміти спостерігати, мати глибоке розуміння предмета, вміти самостійно ставити запитання, визначати власну позицію, вирішувати міжособистісні конфлікти й так далі [19, с. 10]. На його думку, всі знання, вміння та навички, необхідні для виконання професійних обов'язків, можуть бути розвинені та втілені лише тоді, коли особистість їх приймає та усвідомлює суспільне значення поставлених цілей. Це формує відповідальність, ініціативність та сприяє розвитку творчих здатностей людини.

Поняття «професійна компетентність» визначається, на думку В. Ягупова, як інтегральне професійне, психологічне та суб'єктне утворення фахівця як суб'єкта професійної діяльності, яке набуто (а не вроджене) ним у процесі формальної, неформальної та інформальної освіти, яке демонструє єдність його теоретичних і практичних професійних знань, практичної підготовленості (практичні навички, вміння та здатності професійної діяльності), ставлення до професійної діяльності, мотиваційної, особистісної та професійної готовності до неї» [15, с. 30]. Таким чином, професійна компетентність офіцера розуміє як якісний аспект його підготовленості, здатності та готовності до виконання обов'язків на певній посаді, що формується під час отримання військово-професійної освіти та відноситься до конкретної особи як майбутнього суб'єкта військово-професійної діяльності [15, с. 239–245].

Міжкультурна компетентність, на думку О. Зеленської, це «інтегративна властивість особистості, що виражається через наявність у ній сукупності об'єктивних уявлень і знань щодо певної етнічної культури та реалізується через уміння, навички, моделі поведінки та ціннісні настанови, що сприяють ефективному взаєморозумінню та взаємодії в умовах полікультурного середовища» [3, с. 117]. Компетентність не може бути властивістю, а є психічним новоутворенням, яке формується і розвивається у психіці офіцера у процесі набуття військово-професійної освіти та діяльності.

У західній науці поняття «міжкультурна компетентність» розглядається як сукупність аналітичних і стратегічних умінь, що розширює можливості особи для тлумачення інтеракцій із представниками інших культур у контексті їхнього сприйняття та подолання етнокультурного централізму [6, с. 44].

За Н. Самойленко, міжкультурна компетентність охоплює сукупність функціональних вмінь, що включає розуміння поглядів, думок і дій представників інших культур, корекцію власної поведінки відповідно до цього розуміння, вирішення конфліктів у процесі комунікації, а також визнання права на існування різних цінностей і норм поведінки [10, с. 14]. На нашу думку, дане визначення може бути більш конкретизованим щодо важливості психологічних аспектів та особистісних якостей людини як фахівця. Крім того, можна було б звернути увагу на важливість вміння аналізувати та інтерпретувати культурні контексти та способи взаємодії у різних культурах для успішного спілкування та співпраці.

В. Горлач у своєму дослідженні прийшла до висновку, що міжкультурна компетентність являє собою вміння обмінюватися інформацією між особами з різних культур, що відбувається за допомогою різноманітних засобів і спрямоване на досягнення взаєморозуміння шляхом збіжності культурно зумовлених систем цінностей [2, с. 36]. Вищезазначене висловлювання може бути сприйняте як дещо обмежене, оскільки воно не враховує всю складність і глибину міжкультурної компетентності фахівця.

З метою наукового уточнення поняття «полікультурна компетентність» В. Свистун здійснила системно-структурний аналіз щодо його суті з урахуванням наукового доробку вітчизняних і зарубіжних науковців, які

розробили теоретичні положення, що розкривають концептуальні підходи до проблеми формування та розвитку полікультурної компетентності фахівців [12; 13]. Вчена визначає полікультурну компетентність військового фахівця як новоутворення, що у процесі формування і розвитку набуває внутрішньої визначеності й стає якістю офіцера. Він у військово-професійній діяльності стає її суб'єктом і в процесі підготовки до виконання військово-професійних завдань з підтримання міжнародного миру і безпеки набуває здатності ефективно взаємодіяти у військово-професійному середовищі з представниками різних культурних груп й виконувати професійні функції в полікультурному соціумі з метою організації спільної діяльності для розв'язання військово-професійних завдань, взаємодії з представниками інших військових підрозділів, організацій, органів місцевої влади, місцевим населенням для досягнення взаємовигідних рішень [12, с. 156].

Міжкультурна компетентність – це, на нашу думку, підготовленість, здатність і готовність офіцера ефективно, відповідально та адекватно поводитися в міжкультурному середовищі, взаємодіяти з представниками інших культур та адаптуватися до їхніх способів практичного мислення, культури поведінки та діяльності, у тому числі шляхом співпереживання, уважного слухання, позитивного сприйняття та виявлення бажання комунікації з ними, прагнення до їхнього розуміння з урахуванням їхніх культурних цінностей, стереотипів поведінки, віросповідання та ін.

Обґрунтовуємо *міжкультурну компетентність офіцерів оперативної ланки управління* як складне професійно важливе психічне утворення, що характеризує їх теоретичну та практичну підготовленість до ефективної діяльності у міжкультурному середовищі, здатність (практичні навички та вміння здійснювати міжкультурну взаємодію в різного роду умовах службової діяльності) та професійну, психологічну та суб'єктну готовність до реалізації міжкультурної компетенції як суб'єкта військового управління та представника ЗС України в багатонаціональному середовищі.

Важливим є те, що професійна підготовка офіцерів має спрямовуватися на формування їх розуміння різноманітності та відмінностей між культурами, на толерантне ставлення і поваги до представників цих культур, а також на бажання й готовність вирішувати ймовірні суперечності та конфлікти у міжкультурному спілкуванні. Для успішної міжкультурної комунікації у військово-професійній діяльності необхідно перш за все звернути увагу на розвиток міжкультурної компетентності офіцерів згідно з провідними методологічними підходами до її розуміння. Таким сучасним методологічним підходом вважаємо суб'єктно-діяльнісний, оскільки «Аналіз змісту військово-професійної діяльності офіцерів показує, що вона має безпосередньо управлінський характер. У зв'язку з цим перспективним методологічним підходом, за допомогою якого можна формувати особистість офіцера та його управлінську компетентність, забезпечувати його особистісний, професійний, когнітивний і духовний розвиток у творчій навчальній діяльності у ВВНЗ є *суб'єктний підхід*, який у психології праці безпосередньо пов'язаний з

діяльнісним підходом» [16, с. 102]. З урахуванням вимог і принципів суб'єктно-діяльнісного підходу до обґрунтування структури міжкультурної компетентності офіцера виділяємо декілька базових компонентів, які, по-перше, можна розширити в конкретному іншомовному культурному середовищі, а, по-друге, вони складатимуть її принципову структуру (рис. 1).

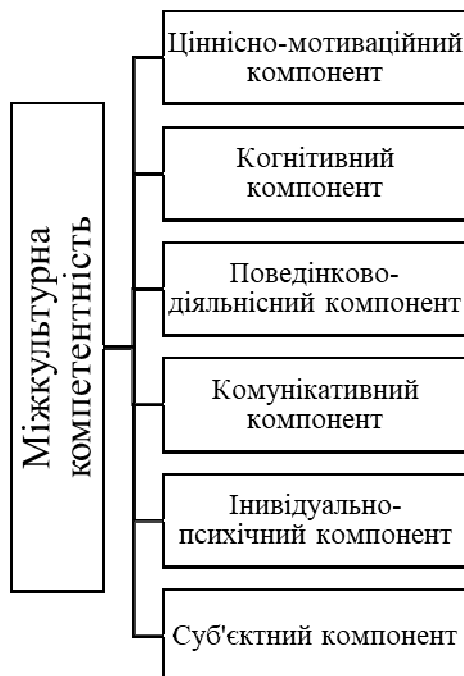

Рис.1. Структура міжкультурної компетентності офіцерів оперативної ланки управління

Ціннісно-мотиваційний компонент міжкультурної компетентності офіцерів є одним із ключових в її структурі, оскільки представляє собою основну комплексну складову їх психіки, що охоплює як професійну свідомість, так і самосвідомість, у яких відображається сукупність цінностей і мотивацій міжкультурної взаємодії з представниками інших культур: «професійні цінності, професійна спрямованість і мотивація складають «логічний ланцюжок» у змісті ціннісно-мотиваційного компонента професійної компетентності фахівців, а міцність і стійкість цього «ланцюжка» визначає стійкість професійного вибору людиною певної професії і відповідно стійкість професійної компетентності конкретного фахівця. Особливо така стійкість необхідна в екстремальних видах діяльності, коли на перший план у складних ситуаціях виходить морально-духовний аспект професійної діяльності, який підкоряє собі всі елементи діяльності фахівця, коли вже щось робити, практично, не можливо. Такою професією є військова» [17, с. 215]. Він формує духовну базу професійних переконань і світогляду офіцера, визначає ціннісне ставлення до представників інших культур як високопрофесійного фахівця у процесі міжкультурної взаємодії під час виконання службових обов'язків.

А мотивація включає потребу міжкультурної взаємодії як суб'єкта військово-професійної діяльності для співпраці на міжнародній арені. Але

цінності є визначальними аспектами для кожного із них у якості військового фахівця з урахуванням їх значущості та призначення, оскільки чим краще офіцер буде підготовлений до комунікації в іншомовному оточенні, тим ефективніше він зможе виконувати завдання на міжнародному рівні. А цінності визначають мотиваційну сферу, яка впливає на поведінку як суб'єкта військового управління. Сукупність цінностей, мотивації, потреб і переконань формують зміст ціннісно-мотиваційної сфери, що своєю чергою визначає тип поведінки при взаємодії з представниками інших культур. Мета ж полягає в спрямуванні на досягнення конкретних цілей і завдань, які має виконувати офіцер у міжкультурній взаємодії для співпраці на міжнародній арені, а мотивація відображає внутрішній стимул і значущість цих цілей для нього.

Когнітивний компонент міжкультурної компетентності офіцерів передусім включає в себе військово-професійні та спеціалізовані знання, які охоплюють основні аспекти взаємодії між представниками різних культур і є необхідними для розвитку співпраці з іноземними партнерами та військово-професійної діяльності в багатонаціональному середовищі. В цьому компоненті міститься відповідальне усвідомлення своєї військово-професійної діяльності, особливо в нестандартних ситуаціях міжкультурної взаємодії, що поєднує у собі академічні та прикладні знання про діяльність офіцера та професіонала з міжкультурної взаємодії. Він включає знання про різноманітні аспекти культурної різноманітності – історію, традиції, цінності, норми поведінки та способи сприйняття інших культур. Важливо мати глибоке розуміння культурної чутливості, адаптивних стратегій і навичок у вирішенні міжкультурних конфліктів, а також уміння аналізувати та ефективно використовувати ці знання в процесі вирішення завдань військового управління в різних культурних середовищах. Рівень розвиненості цього компонента визначається за глибиною, широтою, контекстністю і системністю його знань про культурні аспекти та вміння їх адаптувати у різних міжнародних контекстах.

Поведінково-діяльнісний компонент міжкультурної компетентності офіцера являє собою здатність успішно взаємодіяти з представниками різних культурних середовищ в офіційній і неофіційній ситуаціях з урахуванням їх менталітету, віросповідання, національних цінностей і стереотипів поведінки та діяльності, культури міжособистісної взаємодії, особливостей поведінки та діяльності в певних стандартних ситуаціях військово-професійного та повсякденного буття. Офіцер має бути гнучким у своєму підході до спілкування з представниками різних національностей. Крім того, важливо мати навички та вміння культурно-адаптивної комунікації та вміти адаптувати свою поведінку та діяльність до конкретних культурних контекстів. Цей компонент також передбачає вміння вирішувати конфлікти та проблеми у процесі комунікації з представниками різних культурних середовищ. У загальному, поведінково-діяльнісний компонент міжкультурної компетентності офіцера дозволяє йому успішно функціонувати в міжнародному військово-професійному середовищі та ефективно співпрацювати з партнерами з різних країн.

Комунікативний компонент міжкультурної компетентності офіцера являє собою його здатність успішно спілкуватися з представниками різних культурних середовищ з урахуванням їхніх унікальних мовних, мовленнєвих, вербальних, невербальних і культурних особливостей поведінки, спілкування та діяльності. Зміст компонента орієнтований не тільки на забезпечення успішної міжкультурної взаємодії та вирішення конфліктів, а й сприяння побудові довіри та розвитку взаємин із представниками інших культур у військовому контексті. Рівень його розвиненості визначається якістю сприйняття та використання мовних, мовленнєвих, вербальних, невербальних і міжкультурних комунікативних стратегій і культури поведінки та спілкування, а також здатністю адаптувати свою комунікаційну культуру до конкретних культурних контекстів і ситуацій взаємодії з представниками конкретних країн, спільнот і професій.

Індивідуально-психічний компонент міжкультурної компетентності офіцера можна визначити як сукупність його особистісних і професійно важливих якостей, що сприяє адаптації та взаємодії з представниками різних культур. Це насамперед такі якості:

толерантність (здатність розуміти, сприймати та поважати культурні відмінності, допускати існування різних поглядів та сприймати різноманітність культурних практик без суджень чи ворожнечі, бути відкритим до інших культур, готовим до співпраці та сприйняття нових ідей і підходів, не засуджувати та не відкидати інші культурні норми чи цінності, а намагатися знайти спільні точки та шляхи взаєморозуміння для побудови позитивних міжкультурних взаємин);

емпатичність (здатність співпереживати та розуміти почуття, потреби та ставлення інших осіб з різних культур, що проявляється у здатності відчувати та сприйняти їх емоційний стан, думки та переживання у процесі міжкультурної взаємодії);

відкритість до нового досвіду (готовність і бажання сприймати та адаптуватися до нових культурних контекстів, ідей, переконань і підходів, які виникають у взаємодії з представниками різних культур, відкритість до розширення своєї культурної обізнаності та прийняття нових поглядів на світ);

комунікативність (сукупність суттєвих, відносно стійких якостей офіцера як громадянина та офіцера України, що сприяють успішному сприйняттю, розумінню, засвоєнню, використанню й передаванню інформації в міжособистісній (як громадянина) і міжсуб'єктній (як офіцера) взаємодії з представниками інших країн, культур і військово-професійних спільнот).

Завдяки сформованості цього компонента в офіцера рівень розуміння, сприйняття та адаптації до культурних різниць різних суб'єктів взаємодії, сприяння побудові позитивних міжкультурних взаємин і забезпечення успішної службової та позаслужбової взаємодії у міжнародному військовому середовищі є значно вищим.

Суб'єктний компонент міжкультурної компетентності військового професіонала охоплює його соціальну (як громадянина України) та професійну

(як офіцера ЗС України) суб'єктність, що визначає готовність і здатність офіцера до міжкультурної взаємодії як її творчого суб'єкта: «У професійній реалізації особистості зміни відбуваються особливо інтенсивно, оскільки в ній зосереджена основна діяльність суб'єкта. Діяльність як функціонально-динамічна система інтегрує та регулює в динаміці всю особистісну структуру (потреби, здатності, волю, свідомість), забезпечує можливість урахування вимог суспільства та прояву самостійності, самовизначення як предмет життя. Тому реальним суб'єктом професійної реалізації людина стає тоді, коли вона перебуває у стані захищеності та безпеки, зберігаючи свої потреби, цінності та перспективи самовираження» [18, с. 20]. У зв'язку з цим можна стверджувати, що чим якісніше сформований суб'єктний компонент, тим більше він здатний до успішної міжкультурної взаємодії як її суб'єкта, що проявляється в його поведінці, такті, культурі спілкування, поведінки та діяльності.

У контексті міжкультурної компетентності офіцер має нести відповідальність за прийняття рішень і наслідки своїх дій у міжкультурному середовищі з урахуванням культурних відмінностей інших військовослужбовців. Крім того, він має діяти незалежно в міжкультурних ситуаціях, при цьому враховувати інтереси та цінності представників інших культур, діяти без зовнішнього втручання та приймати рішення у міжкультурних взаємодіях на основі власного розсуду та професійних знань. А професійна суб'єктність сприяє усвідомленню та сприйняттю офіцером своєї ролі, місії та відповідальності як представника військової організації України у міжкультурному середовищі та виявленні активної позиції у співпраці з представниками інших культур.

Рефлексивність (здатність систематично аналізувати та оцінювати як свої власні, так і співрозмовника (представника інших культур) дії, уявлення, настанови та реакції з метою розуміння власних культурних переконань, перспектив і можливих впливів на міжкультурні відносини, а також і партнера по взаємодії).

Таким чином, розвиток міжкультурної компетентності стає не лише важливою складовою професійного зростання офіцера, але й ключовим чинником у забезпеченні безпеки та національної стійкості країни. Від їхньої здатності ефективно працювати в міжнародному середовищі залежить успішність вирішення геополітичних викликів і підтримання міжнародного співробітництва України та її ЗС.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, після проведеного теоретичного аналізу, що охоплював визначення сутності, змісту та обґрунтування структури міжкультурної компетентності офіцерів оперативної ланки управління, можна зробити такі висновки:

з'ясовано, що сутність поняття «міжкультурна компетентність офіцера» полягає у тому, що ця компетентність має бути зорієнтована на контекст військово-професійної діяльності офіцера з представниками інших країн;

доведено, що міжкультурна компетентність офіцерів – це складне професійно важливе психічне утворення, що характеризує їх теоретичну та практичну підготовленість до успішної діяльності у міжкультурному середовищі, здатність (практичні навички та вміння здійснювати міжкультурну взаємодію в різного роду

умовах службової діяльності), професійну, психологічну та суб'єктну готовність до реалізації посадових компетенцій як військового професіонала ЗС України в багатонаціональному міжкультурному середовищі;

обґрунтовано структуру міжкультурної компетентності офіцерів, що включає ціннісно-мотиваційний, когнітивний, поведінково-діяльнісний, комунікативний, індивідуально-психічний і суб'єктний компоненти.

Перспективи подальших наукових пошуків: розроблення критеріїв і показників її діагностування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
2. Горlach В. В. Формування вмінь кроскультурної комунікації у майбутніх фахівців сфери обслуговування : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2020. 285 с.
3. Зеленська О. М. Формування полікультурної компетентності майбутніх офіцерів у процесі навчання у ВНЗ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2010. С. 115-120.
4. Леві-Строс К. Структурна антропологія / Пер. з фр. З. Борисюк. : 2-е вид. К. : Основи, 2000. 387 с.
5. Онтологія, аксіологія, антропологія, гносеологія філософсько-правових вчень: навчальний посібник / За заг. ред. В. В. Кузьменка. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2015. 246 с.
6. Пилип Т. Я. Генезис поняття «міжкультурна компетентність». *Професійна освіта: проблеми і перспективи*, 2015. Вип. 8. С. 42–47. URL: [Profos_2015_8_9.pdf \(iitta.gov.ua\)](#) (дата звернення 07.03.2024).
7. Попович М. В. Нарис історії культури України. К. : «АртЕк», 1998. 728 с.
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» : Указ Президента України від 24.09.2015 р. № 555/2015. URL: [Указ Президента України №555/2015 – Офіційне інтернет-представництво Президента України \(president.gov.ua\)](#) (дата звернення: 25.03.2024).
9. Професійна освіта: словник: / уклад. С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. К., 2000. 256 с.
10. Самойленко Н. Б. Міжкультурна компетентність майбутніх фахівців гуманітарного профілю. К.; Севастополь : Рібест, 2013. 411 с.
11. Свистун В. І., Макодез Л. І. Зарубіжні підходи до полікультурної освіти фахівців аграрної галузі. *Адаптивне управління: теорія і практика*. Серія «Педагогіка»: електронне наукове фахове видання. 2017. № 3 (5). URL: <http://am.eor.by/index.php/gallery/124-vipusk-3-2017>.
12. Свистун В. І. Полікультурна компетентність військовослужбовця як суб'єкта діяльності з підтримання міжнародного миру і безпеки. *Проблеми освіти*. 2019. Вип. 92. С. 154–158.
13. Свистун В. І. Сутнісний аналіз поняття «полікультурна компетентність фахівця аграрної галузі». *Теорія і методика професійної освіти* : електронний науковий фаховий журнал. 2017. № 12 (1). URL: <http://tmo.ivet-ua.science/images/Vol.12/Svystun.pdf>
14. Ягупов В. В. Методологічні основи компетентнісного підходу до професійної підготовки офіцерів запасу. *Проблеми освіти*. 2019. №92. С. 239–245.
15. Ягупов В. В. Становлення поняттєво-термінологічного апарату компетентнісного підходу до професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України* ; [редкол. : В. О. Радкевич (голова) та ін.]. 2013. №6. С. 26–33. URL: <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2013.6.26-33>.

16. Ягупов В. В. Суб'єктно-діяльнісний підхід як ефективна методологічна основа формування готовності військового керівника до управлінської діяльності. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : [зб. наук. пр. / за ред. Л.Л. Товажнянського та О.Г. Романовського]. 2008. Вип. 17 (21). С. 101–111.

17. Ягупов В. В. Ціннісно-мотиваційний компонент професійної компетентності фахівців: методологічний аспект. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. № 6 (64). С. 207–219. URL: DOI: 10.33099/2617-6858-22-70-6-207-219.

18. Lazorko O., Zhanna V., Yahupov V., Valchuk-Orkusha O., Melnyk I., & Sherman M. The Safety of Professionalization Subjects in Psychological and Neuropsychological Aspects. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2021. 12(1). P. 19–39. URL: <https://doi.org/10.18662/brain/12.1/168>.

19. Raven J., & Stephenson J. (Eds.). *Competence in the Learning Society*. New York : Peter Lang, 2001. 348 p.

REFERENCES

1. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin : VTF «Perun», 2002. 1440 s.

2. Horlach V. V. Formuvannia vmin kroskulturnoi komunikatsii u maibutnikh fakhivtsiv sfery obsluhovuvannia : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Zaporizhzhia, 2020. 285 s.

3. Zelenska O. M. Formuvannia polikulturnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv u protsesi navchannia u VNZ. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh : zb. nauk. pr. Zaporizhzhia : Klasychnyi pryvatnyi universytet, 2010. S. 115-120.

4. Levi-Stros K. *Strukturna antropohiia* / Per. z fr. Z. Borysiuk. : 2-e vyd. K. : Osnovy, 2000. 387 s.

5. *Ontolohiia, aksiolohiia, antropolohiia, hnoseolohiia filosofsko-pravovykh vchen: navchalnyi posibnyk* / Za zah. red. V. V. Kuzmenka. Dnipropetrovsk : Dnipropetrovskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2015. 246 s.

6. Pylyp T. Ya. Henezys poniattia «mizhkulturna kompetentnist». *Profesiina osvita: problemy i perspektyvy*, 2015. Vyp. 8. S. 42–47. URL: Profos_2015_8_9.pdf (iitta.gov.ua) (data zvernennia 07.03.2024).

7. Popovych M. V. *Narys istorii kultury Ukrainy*. K. : «ArtEk», 1998. 728 s.

8. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 2 veresnia 2015 roku «Pro novu redaktsiiu Voiennoi doktryny Ukrainy» : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.09.2015 r. № 555/2015. URL: UKAZ PREZYDENTA UKRAINY №555/2015 – Ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy (president.gov.ua) (data zvernennia: 25.03.2024).

9. *Profesiina osvita: slovnyk*: / uklad. S. U. Honcharenko ta in.; za red. N. H. Nychkalo. K., 2000. 256 s.

10. Samoilenko N. B. *Mizhkulturna kompetentnist maibutnikh fakhivtsiv humanitarnoho profilu*. K.; Sevastopol : Ribest, 2013. 411 s.

11. Svystun V. I., Makodzei L. I. *Zarubizhni pidkhody do polikulturnoi osvity fakhivtsiv ahrarnoi haluzi. Adaptivne upravlinnia: teoriia i praktyka. Seriia «Pedahohika»: elektronne naukovе fakhove vydannia*. 2017. № 3 (5). URL: <http://am.eor.by/index.php/gallery/124-vipusk-3-2017>.

12. Svystun V. I. *Polikulturna kompetentnist viiskovosluzhbovtisia yak subiekta diialnosti z pidtrymannia mizhnarodnoho myru i bezpeky. Problemy osvity*. 2019. Vyp. 92. S. 154–158.

13. Svystun V. I. *Sutnisnyi analiz poniattia «polikulturna kompetentnist fakhivtsia ahrarnoi haluzi». Teoriia i metodyka profesiinnoi osvity : elektronnyi naukovyi fakhovy zhurnal*. 2017. № 12 (1). URL: <http://tmpo.ivet-ua.science/images/Vol.12/Svystun.pdf>

14. Yahupov V. V. *Metodolohichni osnovy kompetentnisnoho pidkhodu do profesiinnoi pidhotovky ofitseriv zapasu. Problemy osvity*. 2019. №92. S. 239–245.

15. Yahupov V. V. *Stanovlennia poniattievo-terminolohichnoho aparatu kompetentnisnoho pidkhodu do profesiinnoi osvity. Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy ; [redkol. : V. O. Radkevych (holova) ta in.]*. 2013. №6. S. 26–33. URL: <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2013.6.26-33>.

16. Yahupov V. V. Subiektno-diiialnisnyi pidkhd yak efektyvna metodolohichna osnova formuvannia hotovnosti viiskovoho kerivnyka do upravlinskoi diialnosti. Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity : [zb. nauk. pr. / za red. L.L. Tovazhnianskoho ta O.H. Romanovskoho]. 2008. Vyp. 17 (21). S. 101–111.

17. Yahupov V. V. Tsinnisno-motyvatsiinyi komponent profesiinoi kompetentnosti fakhivtsiv: metodolohichnyi aspekt. Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. 2022. №6 (64). S. 207–219. URL: DOI: 10.33099/2617-6858–22–70–6–207-219.

18. Lazorko O., Zhanna V., Yahupov V., Valchuk-Orkusha O., Melnyk I., & Sherman M. The Safety of Professionalization Subjects in Psychological and Neuropsychological Aspects. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience. 2021. 12(1). R. 19–39. URL: <https://doi.org/10.18662/brain/12.1/168>.

19. Raven J., & Stephenson J. (Eds.). Competence in the Learning Society. New York : Peter Lang, 2001. 348 p.

SUMMARY

Vasyl Yahupov,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
National Defence University of Ukraine, Kyiv

Yulia Kolodka,

National Defence University of Ukraine, Kyiv

Essence, content and structure of intercultural competence of operational level officers

Introduction. Nowadays the world is facing geopolitical tension and dangers so the development of intercultural competence among operational level officers becomes urgently important. The enemy's full-scale invasion on the territory of Ukraine has emphasized the need of understanding and developing a culture of intercultural interaction between the Armed Forces of Ukraine and representatives of different countries.

Purpose is to substantiate the essence, content and structure of intercultural competence of the operational level officers.

Methods. To solve the research tasks theoretical research methods were used: systematic analysis of scientific sources on the subject of the article, synthesis and generalization of scientific literature, classification and specification of research results.

Results. The article substantiates the concept of «intercultural competence of operational level officers of the Ukrainian Armed Forces» and its content. Scientific approaches of foreign and domestic scholars regarding its definition are analyzed. Based on the synthesis of scientific sources, taking into account the specifics of military professional activities of the operational level officers, the structure of their intercultural competence is determined. It includes the following components.

Originality. The article determines that operational level officers as specialists in the field of security and defense, must be not only experts in military affairs, but also professionals in intercultural interaction with representatives of other countries. Their communication skills, the ability to understand and respect other cultures and the ability to adapt to different socio-cultural contexts are critical skills in ensuring national resilience.

Conclusion. The article substantiates the concept of «intercultural competence of operational level officers of the Ukrainian Armed Forces» and its content. Scientific approaches of foreign and domestic scholars regarding its definition are analyzed. Based on the synthesis of scientific sources, taking into account the specifics of military professional activities of the operational level officers, the structure of their intercultural competence is determined. It includes value-motivational, cognitive, behavioral, communicative, individual mental and subjective components.

Key words: intercultural competence; operational level officer; military professional activity; concept; content; structure.